

ІНВЕСТИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

УДК 330.322+336.531

П. І. Віблій, Л. П. Бондаренко, П. Г. Ільчук
Національний університет "Львівська політехніка"

ІНВЕСТИЦІЙНІ ВИТРАТИ ПІДПРИЄМСТВ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

© Віблій П. І., Бондаренко Л. П., Ільчук П. Г., 2016

Приділено основну увагу фінансуванню інвестиційних витрат на реалізацію інноваційної діяльності підприємств в Україні. Проаналізовано вітчизняний досвід фінансування інвестиційних витрат. Запропоновано шляхи підтримки високопродуктивної інноваційної діяльності підприємств та забезпечення доступу інноваційних підприємств до дешевих фінансових ресурсів.

Ключові слова: інвестиційні витрати, інноваційна діяльність, фінансування.

P. I. Viblyi, L. P. Bondarenko, P. G. Ilchuk
Lviv Polytechnic National University

INVESTMENT EXPENDITURES OF ENTERPRISES IN THE IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE ACTIVITIES

© Viblyi P. I., Bondarenko L. P., Ilchuk P. G., 2016

In the article basic attention is spared to the feature of financing of investment charges on realization of innovative activity in Ukraine. Analyzed national experience finance investment costs. The ways of supporting highly innovative enterprises and innovative enterprises access to cheap financing.

The main setting state socio-economic policy declared stimulate economy transition to innovation model of development. In such circumstances, should take measures to support highly innovative activity in the corporate sector, providing access to innovative enterprises to cheap financing. In the transition economy to an innovative model of most investments have to be innovative indicative that as a result of investment projects with a positive experience innovative transformation.

Enterprises that have implemented innovative products from Ukraine is in the whole economy 33.6 % of innovation active enterprises have implemented innovative products from Ukraine, while among the enterprises of the corporate sector the figure reached a value of 35.5 %. Said shows the greater interest of foreign customers and buyers of companies innovative products is the corporate sector. Among the enterprises of the corporate sector the highest share of innovative enterprises that have implemented innovative products from Ukraine had a public joint stock companies (42.6 %). Public corporations organized primarily on the basis of powerful engineering companies that were created in the USSR, which had extensive export links. Enterprises corporate sector make up about half of the total number of enterprises implementing new processes. In the corporate sector, however, formed approximately $\frac{3}{4}$ introduced innovative products and new technologies. This implies that on average one innovation active enterprises implemented corporate sector much more new processes than the average one innovation active enterprises in other sectors.

In addition, the government in the implementation of financial policies should encourage investment accumulated profits of the corporate sector in the long-term investment and innovation and technological projects. The function of stimulators of investment and innovation and technological activity through the use of profit should play primarily benefits

from income tax. Using the tools of preferential taxation advisable to create favorable conditions for sustainable investment and support innovation and technology activities, especially in priority economic activities.

These trends are correlated to some extent with trends and innovation in the enterprises of different ownership in Ukraine. The most innovative passive enterprises are private and communal property. It is only natural that foreign investors will not invest in the implementation of their innovation. During the economic crisis, corporate sector entities experienced a narrowing of all sources of financing investment and innovation, financial performance deteriorated economic activity, there was a reduction in effective demand. Depreciation of fixed assets in most economic activities is 60 %, corporate structure used physically and morally outdated equipment, through which the bulk of circulating funds directed not to purchase new equipment and to repair the old one. Given that a large proportion of investment resources corporate structures formed due to the depreciation fund funds, state investment policy should be aimed at determining the optimal parameter adjustment mechanism of calculation and use of depreciation.

Key words: investment costs, innovative activity, financing.

Постановка проблеми. Основним заданням державної соціально-економічної політики проголошено стимулювання переходу економіки на інноваційну модель розвитку. За таких обставин потрібно вжити заходів щодо підтримки високопродуктивної інноваційної діяльності у корпоративному секторі, забезпечення доступу інноваційних підприємств до дешевих фінансових ресурсів. В умовах переходу економіки на інноваційну модель розвитку більшість інвестицій повинні бути інноваційно орієнтовними, тобто внаслідок реалізації інвестиційних проектів повинні спостерігатися позитивні інноваційні трансформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження і розроблення теоретичних і практичних аспектів щодо фінансування інвестиційних витрат на реалізацію інноваційної діяльності здійснили учені, зокрема: С. В. Захарін, Ю. М. Бажал, П. Ю. Буряк, С. О. Іщук, Л. І. Федулова. Загальна кількість публікацій на тему фінансування інвестиційних витрат на реалізацію інноваційної діяльності підприємств загалом є значною. Проте головним їх недоліком є те, що вони, як правило, ґрунтуються на реалізації інвестиційних проектів без врахування інноваційної діяльності.

Мета роботи – дослідити тенденції фінансування інвестиційних витрат на реалізацію (здійснення) інноваційної діяльності підприємств в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головним напрямом інвестиційної діяльності підприємств є вкладення інвестицій у реалізацію інноваційних проектів. Це пов'язано з тим, що значна частина корпоративних структур (передусім акціонерних товариств) була утворена на основі великих підприємств, що були створені ще за часів СРСР, і традиційно розробляла та впроваджувала інновації. Інноваційна активність в економіці України залишається традиційно низькою інноваційною діяльністю. У 2015 р. нею займалося лише 13,8 % обстежених підприємств, а питома вага реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізації становила 4,8 %. Вищу за середню інноваційну активність демонструють підприємства з виробництва нафтопереробки, хімічної та нафтохімічної промисловості, а також машинобудування.

У 2011–2013 рр. обсяг фінансування інновацій збільшувався, а в структурі фінансових джерел інноваційної діяльності провідною була частка власних коштів підприємств і організацій (табл. 1). Питома вага власних коштів суб'єктів корпоративного сектору у структурі фінансування інноваційної діяльності, починаючи з 2012 р., має тенденцію до спаду, насамперед через стрімке розширення частки кредитів (з 7,1 % у 2011 р. до 33,7 % – у 2015 р.).

У 2014 р. відбулось зниження обсягу фінансування інноваційної діяльності, зокрема через стрімке зниження обсягу кредитного ресурсу (з 4,0 млрд. грн у 2013 р. до 0,9 млрд. грн – у 2014 р.).

Частка кредитного джерела у структурі фінансування інноваційної діяльності впала до 11,8 %. У 2015 р. обсяг інвестиційних витрат, спрямованих на реалізацію інноваційної діяльності, дещо підвищився, передусім за рахунок іноземних інвесторів (з 1512,9 млн грн у 2014 р. до 2411,4 млн грн у 2015 р.). У структурі фінансування інноваційної діяльності зафіксовано тенденцію збільшення частки іноземного інвестування та падіння частки бюджету.

Проаналізуємо загальні тенденції інноваційної активності підприємств в Україні протягом 2012–2015 рр. (табл. 2).

Таблиця 1

Джерела фінансування інноваційної діяльності протягом 2011–2015 рр.

Показник	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Фактичний обсяг, млн. грн					
<i>Усього</i>	6160,0	10821,0	11994,2	7949,9	8045,5
У тому числі за рахунок:					
Коштів державного бюджету	114,4	144,8	336,9	127,0	87,0
Коштів місцевих бюджетів	14,0	7,3	15,8	7,4	5,7
Власних коштів підприємств і організацій	5211,4	7969,7	7264,0	5169,4	4775,2
Кредитів банків та інших позик	522,6	2000,7	4045,0	941,6	622,0
Коштів вітчизняних інвесторів	26,3	26,2	169,5	31,0	31,0
Коштів іноземних інвесторів	176,2	321,8	115,4	1512,9	2411,4
Інших джерел	95,1	350,5	47,6	160,6	113,2
Структура, %					
<i>Усього</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
У тому числі за рахунок:					
Коштів Державного бюджету	1,9	1,3	2,8	1,6	1,1
Коштів місцевих бюджетів	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
Власних коштів підприємств і організацій	84,6	73,7	60,5	65,0	59,4
Кредитів банків та інших позик	8,5	18,5	33,7	11,8	7,6
Коштів вітчизняних інвесторів	0,4	0,2	1,4	0,4	0,4
Коштів іноземних інвесторів	2,9	3,0	1,0	19,0	30,0
Інших джерел	1,5	3,2	0,5	2,1	1,4

Складено за даними Держстату [1]. Розрахунки автора.

Таблиця 2

Інноваційна активність підприємств в Україні

Суб'єкти	Кількість інноваційно активних корпорацій, од.				Рівень інноваційної активності, %			
	2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015
Усього	1472	1397	1411	1462	14,2	13,0	12,8	13,8
В тому числі:								
господарські товариства	1102	1053	1035	1061	16,4	15,0	14,4	14,2
З них:								
публічні акціонерні товариства	455	435	385	362	22,7	22,6	21,1	19,2
приватні акціонерні товариства	239	207	200	190	20,9	18,9	18,9	17,1
товариства з обмеженою відповідальністю	408	411	448	509	11,4	10,3	10,4	12,0
Об'єднання підприємств	3	3	2	2	13,6	13,6	8,3	8,0

Складено та розраховано автором.

Показник відносної інноваційної активності підприємств є вищим, ніж середній по економіці показник. Це вказує на те, що корпоративна форма формування капіталу та загальна організація корпоративного управління є порівняно сприятливішою до інновацій (а відтак і до інноваційних інвестицій), ніж на підприємствах інших секторів. Серед підприємств корпоративного сектору вищу інноваційну активність демонструють публічні акціонерні товариства [2].

Інноваційно пасивними є статутні об'єднання підприємств, враховуючи значні прогалини у законодавстві з питань охорони прав інтелектуальної власності та розподілу результатів спільної діяльності. Корпоративний сектор формує до 80 % від загального обсягу інвестиційних витрат на організацію інноваційної діяльності в економіці. До 2014 р. обсяг інвестиційних витрат на організацію інноваційної діяльності як в економіці, так і у корпоративному секторі щорічно зростав. У 2014 р. відповідні обсяги різко впали, що стало наслідком погіршення фінансового стану підприємств (падіння прибутковості, зростання взаємної заборгованості, неповернення ПДВ та ін.) через системну економічну кризу [3]. Певну негативну роль зіграла і політика стерилізації грошової пропозиції, а також значні валютні коливання, які унеможливили ефективне планування результатів операційної та фінансової діяльності.

Питома вага власних джерел інвестицій, що спрямовувалися на організацію інноваційної діяльності, у загальній структурі джерел інвестицій до 2013 р. падала як загалом по економіці, так і в корпоративному секторі, що пояснюється розширенням можливостей підприємств щодо залучення інших джерел (зокрема кредитів банків та інших позик, а також інвестування з використанням можливостей фондового ринку). Така тенденція є цілком закономірною в умовах стрімкого економічного зростання та розширення спектру фінансових інструментів. У 2014 р. ця частка знову почала зростати через унеможливлення залучення інвестицій з інших джерел. Вказаний тренд пояснюється насамперед утрудненням доступу суб'єктів корпоративного сектору до зовнішніх джерел фінансування інноваційної діяльності – кредитного ресурсу. У 2015 р. вказана частка знову почала знижуватися, що пояснюється стрімким зростанням частки інвестицій, залучених з іноземних джерел.

Серед підприємств найвищу частку інвестування інноваційної діяльності за рахунок власних джерел зафіксовано серед приватних акціонерних товариств (79,1 %). Це пояснюється небажанням менеджменту приватних акціонерних товариств залучати інвестиції з інших джерел, оскільки це пов'язано із необхідністю розкриття інформації про результати власної діяльності. Протягом 2011–2012 рр. обсяг власних джерел інвестицій, що спрямовувалися на організацію інноваційної діяльності, зростав як загалом по економіці, так і в корпоративному секторі. Проте протягом 2013–2015 рр. цей обсяг падав, вочевидь через погіршення фінансового стану підприємств внаслідок загострення економічної кризи.

У структурі джерел фінансових ресурсів інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності корпоративного сектору значну частку також посідають іноземні інвестиції. Серед залучених джерел інвестиційних ресурсів, вкладених в інноваційні проекти, найбільше значення мають кошти іноземних інвесторів (30,0 % загалом по економіці та 16,1 % – у корпоративному секторі), кошти вітчизняних інвесторів (по 0,4 % – в економіці та у корпоративному секторі), кошти Державного бюджету (1,1 % – в економіці та 0,2 % – у корпоративному секторі) [4].

Причини зниження обсягів залучення великими суб'єктами корпоративного сектору довгострокових інвестиційних кредитів відомі: дорожнеча банківського капіталу, велика потреба в інвестиціях, небажання підприємств надавати дійсну інформацію про власну фінансово-господарську діяльність зовнішнім користувачам, відсутність досвіду формування та супроводження бізнес-проектів на сучасному рівні тощо. І навпаки, середні та малі суб'єкти корпоративного сектору демонструють більшу відносну активність на внутрішньому кредитному ринку. Це пояснюється більшим ступенем гнучкості малих та середніх структур, їхньою орієнтацією на зміни зовнішнього середовища, порівняно легшим доступом до зовнішніх фінансових ресурсів (що пояснюється зокрема особливостями організації фінансового менеджменту). Це дає змогу зробити висновок про те, що малі та середні суб'єкти корпоративного сектору є менш залежними, порівняно з великими, від рівня самофінансування власної інвестиційної діяльності.

Оновним джерелом інноваційних інвестицій є власні ресурси, можливість істотного нарощування інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності полягає в оздоровленні фінансового стану підприємств та організацій. До 2013 р. обсяг реалізованої інноваційної продукції зростав як загалом по економіці, так і у корпоративному секторі. Найбільший обсяг реалізованої інноваційної продукції формують приватні акціонерні товариства (19,2 млрд грн у 2015 р., або майже 2/3 від загального обсягу у корпоративному секторі). Показник частки обсягу реалізації інноваційної продукції у загальному обсязі реалізації у корпоративному секторі (5,4 % у 2015 р.) перевищує аналогічний загальноекономічний показник (5 % у 2015 р.), що свідчить про відносну вищу результативність інвестування інноваційної діяльності у корпоративному секторі [5].

Підприємства, що реалізовували інноваційну продукцію за межі України, становлять загалом по економіці 33,6 % від інноваційно активних підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію за межі України, в той час, як серед підприємств корпоративного сектору аналогічний показник досяг значення 35,5 %. Це свідчить про більшу зацікавленість іноземних замовників і покупців в інноваційній продукції саме підприємств корпоративного сектору. Серед підприємств корпоративного сектору найбільшу частку інноваційних підприємств, які реалізовували інноваційну продукцію за межі України, мали публічні акціонерні товариства (42,6 %). Це пояснюється тим, що публічні акціонерні товариства були організовані переважно на основі потужних машинобудівних підприємств, що були створені за часів СРСР, мали широкі експортні зв'язки. Підприємства корпоративного сектору становлять приблизно половину від загальної кількості підприємств, що впроваджують нові технологічні процеси. У корпоративному секторі однак, формується приблизно $\frac{3}{4}$ впроваджених інноваційних видів продукції та нових технологій. З цього випливає, що в середньому на одному інноваційно активному підприємстві корпоративного сектору впроваджується значно більше нових технологічних процесів, ніж в середньому на одному інноваційно активному підприємстві інших секторів.

Іноземні інвестиції, завдяки яким здійснюється в Україні інноваційна діяльність, направляються здебільшого на підприємства корпоративного сектору. У 2015 р. до корпоративних структур було спрямовано 98,2 % іноземних інвестицій, що вкладені у реалізацію інноваційних проектів. Незначну частину коштів отримують підприємства державної форми власності (0,9 млн, або 0,8 % від загального обсягу), що можна пояснити намаганням держави в особі її органів уникнути “проникнення” іноземного капіталу у процес реалізації стратегічно важливих інноваційних проектів. Зовсім не отримують іноземних інвестицій на здійснення інноваційної діяльності підприємства приватної форми власності.

Крім того, держава у межах реалізації фінансової політики повинна стимулювати вкладення акумульованих прибутків суб'єктів корпоративного сектору у перспективні інвестиційні та інноваційно-технологічні проекти. Функцію стимуляторів інвестиційної та інноваційно-технологічної активності за рахунок використання прибутку повинні відігравати насамперед пільги з прибуткового оподаткування. З використанням інструментарію пільгового оподаткування доцільно створити привабливі умови для стійкої підтримки інвестиційної та інноваційно-технологічної діяльності, насамперед у пріоритетних видах економічної діяльності.

Такі тенденції певною мірою корелюють із тенденціями інноваційної активності підприємств різних форм власності в Україні. Найбільш інноваційно пасивними є підприємства приватної та комунальної форм власності. Цілком природно, що іноземні інвестори не вкладають кошти у здійснення їхньої інноваційної діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У період економічної кризи суб'єкти корпоративного сектору відчували звуження усіх джерел фінансування інвестицій та інновацій, погіршилися фінансові результати їхньої економічної діяльності, відбулося скорочення платоспроможного попиту. Зношеність основних засобів у більшості видів економічної діяльності сягає 60 %, корпоративні структури використовують фізично і морально застаріле обладнання, через що основна частина обігових фондів спрямовуються не на закупівлю нового обладнання, а на ремонт старого. Враховуючи, що лівова частка інвестиційних ресурсів корпоративних структур сформована завдяки коштам амортизаційного фонду, державна інвестиційна політика повинна бути спрямована на визначення оптимальних параметрів регулювання механізмів нарахування та використання амортизації.

1. *Статистичний щорічник України за 2015 рік / за ред. І. М. Жук – К.: 2016. – 575 с.*
2. *Захарін С. В. Макроструктурні особливості інвестиційного процесу в корпоративному секторі / С. В. Захарін // Економіка України. – 2012. – № 6. – С. 27–36.*
3. *Касич А. О. Теоретичні і методичні основи аналізу внутрішніх джерел фінансування інвестиційної діяльності / А. О. Касич // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 3. – С. 243–249.*
4. *Захарін С. В. Перспективні напрями розвитку фінансової системи у контексті стимулювання інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності / С. В. Захарін // Проблеми науки. – 2014. – № 3. – С. 13–19.*
5. *Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2010–2015 роки” від 29 вересня 2010 р. № 1900-р. [Електронний ресурс]. – Доступний з: www.rada.gov.ua.*